

מראי מקומות- מכות י'

מהכ"ת דעיר מבצר משמע כרך גדול. ולכן פי' דכוונת הגמ' להק' דהא מבואר בערכין דערי מקלט אינם יכולים להיות מוקפות חומה, ועיר מבצר משמע שהוא מוקפת חומה, ולכן אינו יכול להיות עיר מקלט. וע' בגבורת ארי דפי' דמה דאין עושין ערי מקלט מוקפות חומה, היינו משום דמוקפות מימות יהושע בן נון אית להו דין מחנה ישראל, וממילא יש להם דין דצריכין לשלוח מתוכן מצורעים. וא"כ, ימצא דאם רוצח א' גולה שם, ושוב נעשה למצורע, יהי צריך לצאת מן העיר מקלט, והרי אינו יכול לצאת, ולכן אמרי' דאין לעשות ערי מקלט מוקפות חומה.

ואין מושיבין אותן אלא במקום מים, ואם אין שם מים, וכו'- ע' בערוך השלחן (חומ"מ תכ"ה, ס"ב), שכ' דדינים אלו (שהביא שם בסעי' ס"א), דצריך להיות במקום אוכלוסין, ובמקום שווקין, ומים, וכו', אי"ז אלא לגבי השש ערי מקלט שפרטן התורה ביחוד, אבל בשאר מ"ב ערי מקלט לא אמרי' כן. אולם ע' במשנה למלך (רוצח ח', ח'), דכ' דאף דלשון הרמב"ם הוא דדינים אלו נוהגים בערי "מקלט", ושאר המ"ב ערים באמת נקראו "ערי הלויים", מ"מ לשונו לאו דוקא, וודאי מודה דלכל דינים אלו שוין המ"ב ערים עם השש.

מביאים להם כהנים לויים וישראלים- כ' הריטב"א בשם הרמ"ה דמה שמביאים הם דוקא [ולכא' משמע דכוונתו לאפוקי גרים], היינו משום שיש בהם מדת ענוה ורחמנות, ולא יהיו שופכי דמים, וגם לא ימסרו את הרוצח ביד גואל הדם, א"נ אם הוצרכו לסמוך שם ב"ד שימצאו שם כשרים לסמוך.

ושוין שאין פורסין בתוכן מצודות- יש לעי', (ח) מהו החילוק לשי' הרבנן, דס"ל דשפיר מוכרין שם כלי זיין, אבל אין יכולין לפרוס מצודות. ותי' השיח יצחק, דס"ל לרבנן דמה שמותר למכור כלי זיין שם, היינו משום דאין חשש שיקח הגואל הדם כלי זיין להרוג אותו, דיודע שהוא יהי חייב מיתה אם עושה כן.

(א) ומאי שנא מהאי גיסא ומהאי גיסא דמרחקי, וכו'- העיר הערוך לנר, הא קרא כתיב ושלשת, וא"כ גזה"כ היא. ותי' דקו' הגמ' הוא למה חלקו הארץ לד' רביע, ה"ל לחלוק לששה חלקים, ולהפריש העיר מקלט לסוף ששית הראשון, ועיר מקלט לסוף ששית השלישי, ועיר מקלט לסוף ששית החמישי, ואז מכל צד לא יהי מרחק יותר מששית הגבול, ויהי קיום של ושלשת.

(ב) אמר אביי, בשכם נמי שכיחי רוצחים- כ' המהרש"א, דלפי"ז לכא' הדרה קו' הגמ' לדוכתי, למה יש ג' בא"י וג' בעבר הירדן, הרי גם בא"י שכיחי רוצחים. ותי' דאף דשכיחי רוצחים בשכם, אבל לא שכיחי כ"כ כמו עבר הירדן.

(ג) ותו ליכא, והא כתיב וכו'- הק' המהרש"א, לכא' קו' זו יש להק' על הפסוק גופא, איך כתיב דשש ערי מקלט היו, הרי מבואר דגם היו עוד מ"ב. ותי' דודאי ידע הגמ' שיש חילוקים לדינא בין השש והמ"ב, ולמשל הא דאי' לקמן לענין דרק מעלין שכר להלויים בהמ"ב, וכו'. אלא דקו' הגמ' הי', מה לי דבשכם וגלעד שכיחי רוצחים, למה בשביל זה צריכים לרבות להם מהשש, הרי יש עוד מ"ב ערי מקלט דיכולים לגלות שם. וע"ז השיב דכיון דשכיחי רוצחים במקומות אלו, חשש להם התורה משום הדין דהמ"ב אינם קולטים אלא לדעת, ולכן הרבה להם התורה מהערי מקלט דקולטים אף שלא לדעת.

(ד) הללו קולטות בין לדעת בין שלא לדעת, הללו לדעת קולטות, שלא לדעת אינן קולטות- כ' המנחת חינוך (תק"כ, ב'), "נראה דאם נכנס שלא לדעת, אף דאח"כ נתוודע לו שקולטות, הוי לי' שלא לדעת, רק בשעת כניסה צריך דעת, וצ"ע בזה".

(ה) וקדש עיר מקלט הוא, והכתיב ועיר מבצר וכו' וקדש- פרש"י, דערי מבצר משמע כרכים גדולים, ועיר מקלט אינו יכול להיות כרך גדול. והק' המשנה למלך (רוצח ח', ח'),

שלא לדעת, ה' רוצה להוכיח דגם ת"ת כן, והא דדוד ה' מדעת, דדוד ה' יודע דה' זמן למות, ולכן אין רא' מדוד דת"ת מהני אף לקלוט אף שלא לדעת, אבל ר' חסדא לא ה' יודע, ולכן שפיר מוכח מהא דר' חסדא דקולט בין לדעת ובין שלא לדעת.

(ג) ומי אוהב בהמון לא תבואה, למי נאה ללמד בהמון, מי שכל תבואה שלו- כ' הריטב"א דלכא' בפשטות מבינים דכוונת הגמ' ללמוד פ' הפסוק כאילו כתיב "לו" תבואה (וכן ביאר העיון יעקב), אבל כ' דז"א, מדלא מסליק בהדיא במסורת. ולכן הוא ביאר דכוונת הפסוק בלשון תמי', האם יש מי שיכול ללמד בהמון אם אין לו כל תבואה. וע' עוד במהרש"א מש"כ לפרש זה באו"א.

(ד) א' הרג בשוגג וא' הרג במזיד, לזה אין עדים ולזה אין עדים, וכו'- הק' המהרש"א, למה מי שנהרג בלא עדים צריך לצאת לגלות, הרי אם לא היו עדים, א"כ אין גואל הדם יכול להורגו, ולמה הזמין לו הקב"ה שיהרוג עוד פעם בשוגג. וכ' דלכא' משמע מכאן דמי שהורה שהרג בשוגג, או שיתוודע הדבר ע"י פסולים וקרובים, דאז יהי' גואל הדם פטור אם הרגו [אבל לכא' ק', דאם באמת יכול גואל הדם להרגו ויהי' פטור, א"כ למה צריך להזמין לפונדק, הרי מעצמו ילך לעיר מקלט כדי שלא יהרגו גואל הדם. ואולי מיירי דהרוצח אינו יודע דהגואל הדם יודע דהרג קרובו, וא"כ לא ילך לעיר מקלט מעצמו]. וע' בערוך לנר דהביא מה שנסתפק הריטב"א לעיל (ב:) אם הרוצח גולה ע"פ הודאתו או לא. וגם השיג על מש"כ המהרש"א שיהי' הגוה"ד פטור ע"פ עדות קרובים ופסולים, דכ' דפשטות דעת הראשונים אינו כן. וגם הק' על עיקר קו' המהרש"א, הרי גלות אינו רק כדי להצילו מגואל הדם, אלא כפרה הוא בשביל הרוצח, כדאי' לעיל (ב') ולקמן (י"ב). [וע' מה שהוכחנו כן לעיל בדף ח'], ולכן שפיר י"ל דכיון דעכשיו אין עדים להכריחו לבקש כפרתו, הקב"ה מזמין לו שיהרוג אחר בשוגג בפני עדים, כדי שילך לעיר מקלט בשביל כפרתו.

(ט) וזה שהרג בשוגג גולה- כ' הריב"א (על התורה, פ' משפטים על הפסוק והאלקים אנה לידו), דאין להק' דלכא' הו"ל ב' חיובי גלות, ואין נתקיים ע"י גלות א', דכיון דמי שהרג שנית ה' חייב מיתה, דהא הרג במזיד, א"כ

משא"כ לענין פריסת מצודות, חיישינן שמא יהי' הגואל הדם אצל הרוצח, וידחוף אותו אל המצודה, ויאמר שמת מאליו, ויפטר, ולכן כ"ע מודו דאין פורסין מצודות בתוך ערי מקלט.

(ט) מגלין רבו עמו- דייק העיון יעקב מהא דנקט לשון "רבו" ולא "הרב", דמיירי דרבו ה' מלמד רק לתלמיד זה, ורק אז מגלין רבו עמו, אבל אם הרב מלמד לתלמידים אחרים, אין מבטלין ת"ת של כולם משום תלמיד חוטא א'.

(י) הרב שגולה, מגלין ישיבתו עמו- פ' העיון יעקב, דלכא' טעם הדבר הוא משום דע"י התלמידים יהי' לו חיות, ע"פ מה דאי' לקמן "ומתלמידי יותר מכולם". אבל לכא' ק', שהרי לכא' יכול ללמוד בעצמו, או ללמד לבני הלויים, וגם ה' לומד מחביריו מקודם, ולמה הם אינם גולין. ולכן ביאר דאולי זהו עונש להתלמידים משום שלא חקרו ללמוד מפי הרב שהוא הגון, ולא יבוא חטא זה על ידו, ולכן גולין [ועדיין אינו מיושב כל הצורך, מהו המקור דגולין, האם חז"ל תקנו לעונשם, לכא' ק' לומר כן. ואולי לעולם הוא משום עבד ל' חיותא, אלא דמה דעבדינן ל' החיות באופן זה, ס"ל לחז"ל דמסתמא יש לקיימו ע"י התלמידים, משום שלא חקרו אחריו, ועדיין צ"ע].

(יא) איני, והא א"ר יוחנן מנין לד"ת שהן קולטין- כ' הריי"ף (על העין יעקב) דהא דלא הק' הגמ' כן על הא דצריך הרב לגלות עם תלמידו, ולא אמרי' דתורת התלמיד קולט בשבילו, י"ל דה' יכול להק' כן, אלא דה' ניח"ל להק' מר' יוחנן על ר' יוחנן. ועוד, אולי רק התורה שלמד מעצמו קולט, ולא מה שלמד מרבו. עוד הוסיף הערוך לנר לתרץ דאולי רק תורת הרבים קולטת, דהא קרא דוזאת התורה מיירי בתורת הרבים, אבל אולי תורת היחיד אינו קולט [ואולי יש לפרש עפ"י מה שהביא הגמ' מעשה דר' חסדא ולא ממעשה דדוד, דמעשה דדוד ה' לומד בפנ"ע, ור' חסדא ה' בבי רב, והוכיח הגמ' מזה דאף לימוד ברבים לא מהני אלא בעידנא דעסיק ביה].

(יב) כי הא דר' חסדא, וכו'- הק' הערוך לנר, למה אין הגמ' מביאה הא דדוד המלך, דג"כ ה' מעשה כזה [ע' לעיל בסמוך מש"כ ליישב זה]. ותי' דה' הגמ' רוצה להוכיח דת"ת מהני כערי מקלט, וכמו דערי מקלט קולטים בין לדעת ובין

מ"מ מהכ"ת דמוסרין אותו ליד גואל הדם
להרגו, ע"ש מש"כ בזה.

(ט) עיר שרובה רוצחים אינה קולטת- חקר
האילת השחר, מהו ברוצחים שכבר נמצאו
שם, האם עכשיו אמרי' דהוי כאילו נמצאים
חוץ מעיר מקלט, משום דרק כל זמן שיש כח
להעיר לקלוט הו"ל עיר מקלט. או דלמא,
כיון דבתחלה חל דין קליטה שוב לא פקע.
וכ' דיותר יש לומר דאין דין בהעיר עצמה,
אלא שזה דין דלהרוצח הזה שבא כעת אינו
קולט, כיון דאין מתקיים בו אל זקני העיר
ההיא, אבל העיר מצד עצמה גם עכשיו דין
עיר מקלט עליה.

הו"ל גברא קטילא. [ומבואר מדבריו דאם באמת הרג ב'
בנ"א בשוגג, לא יתכפר ע"י גלות א', וצ"ע מה דינו, ואיך יהי' לו
כפרה.]

(טז) רוצח שגלה לעיר מקלט ומצאו גואל הדם
והרגו פטור- פרש"י, בדרך בהליכתו. וע'
בחזון איש (חור"מ, ליקוטים סי' כ"ג, לסוגיין)
שכ' שיש ב' ציורים של דרך הליכתו. א',
שלאחר הפסק דין שצריך להגלות, על הדרך
להעיר מקלט מצאו גואל הדם והרגו. ואע"פ
דלכאור' הו"ל כמי שיצא מעיר מקלטו באונס,
דאם מצאו גואל הדם והרגו נהרג עליו, מ"מ
ס"ל לר' הונא דכאן גזה"כ הוא דגואל הדם
פטור עליו (וע"ש עוד, דהמלוין אותו רק
מבקשין מגואל הדם שלא להרגו, אבל אין
רשאין לעכבו בע"כ). ועוד ציור, שפגעו
גואל הדם קודם הפסק דין, שהי' הרוצח
בדרך לעיר מקלט קודם הדין תורה, וכ'
החזו"א דהי' שייך לומר דבזה מודה ר' הונא
דגואל הדם נהרג עליו, שהרי אולי לא הי' לו
דין גלות בכלל, ואולי הי' קרוב לאונס, וכו',
ואפי' אם נמצא אח"כ שהי' חייב גלות, מ"מ
בשעת מעשה לא נגמר דינו לגלות, וא"כ הי'
שייך לומר דהגואל הדם נהרג עליו. אולם
הביא החזו"א מהרמב"ם דכ' בפירוש דאף
בכה"ג פטור הגואל הדם, ע"ש עוד מש"כ
בזה.

(יז) מאי לאו דמתרו ביי- הק' החזון איש (חור"מ
ליקוטים כ"ג, לסוגיין, ד"ה ויש לעי' איך),
הא ס"ל לר"מ שהוא מדבר בשביל עצמו,
ומה שייך התראה בזה. וכ' דאה"נ, לפי"ז נח'
התנאים דהכא כמח' תנאים דלעיל (ו:) אם
בעינן התראה מפי העדים דוקא או לא
(ולמ"ד דלא בעינן, אי' שם דאפי' התראה
מפי הנהרג מהני).

(יח) בתחלה א' שוגג וא' מזיד מקדימין לערי
מקלט, וכו'- כ' הריטב"א דמזיד היינו שוגג
קרוב למזיד, או מזיד בלי התראה, דאם מזיד
עם התראה, הא אמרי' דחובשין אותו לאלתר.
והא דקתני אם נתחייב הריגה, הרגוהו, אף
דאין כאן התראה, היינו שהתירוהו לגואל
הדם, אבל ב"ד אין הורגין אותו. ותמה עליו
הערוך לנר, אפי' אם אמרי' דהגואל הדם
שהרג מי שהרג במזיד בלא התראה פטור,